

З ЯКОЮ СОВІСТЮ!

(Нотатка на берегах повісті «Люди з чистою совістю» героя Сов. Союзу Петра Вершигори).

Нинішня советська література — це література штампу, утертої фрази, запозиченої з «Краткого курса ВКП(б)», це література з запланованим згори, в Політбюро, змістом і формою. Життя треба укласти в рямці директив, ухвал і постанов, які йдуть з Москви. Над цим і працюють письменники. Чи то російська, чи українська, чи білоруська література — зміст і форма ті самі. В тому, що звемо формою, лише мова різна, та й то з виразною настановою на підтягання стилю, лексики, правопису до «зразків» мови «старшого брата». Відійти від цього — значить наразитися на удари з боку цензурно-поліційного апарату. Особливо добре усвідомили цю останню істину українські советські письменники. Коли читаєш нинішні українські журнали, видані на «нашій не своїй землі», здається, ніби йдеш безплідною пустелею, так трудно знайти там свіжу нездекретовану, звичайну людську думку чи яскравий мистецький образ. Девіз «обережність» став тепер другою натурою підсоветського художника. В повісті Ю. Смолича «Вони не пройшли» дія відбувається в Харкові й на Харківщині під час німецької окупації, але ви в нічому не відчуваєте, що йде мова про один із найбільш напружених періодів у житті українського народу. Український нарід, як об'єкт змальовання, випадає з уваги письменника, він бачить лише тип «советської людини».

В потоці сіренької літературної продукції сучасних советських письменників вигідно виділяється твір «Люди з чистою совістю» П. Вершигори, генерал-майора, героя Сов. Союзу, кіномистця. Наділений певним рівнем літературної культури, автор прагне дати на сторінках свого твору повноту життя, змалювати крок за кроком діяльність «партизанського загону» Колпака, схопити на папір образи живих людей, «советських партизанів». Він, советський вельможа, не є в такій мірі зв'язаний засадою «обережності», як інші письменники, і це власне робить його твір цікавим. Вершигора вибрав форму літературної хроніки, документальної повісті. Його наміром було створити річ цілком в дусі повісті про дитячу колонію ім. Горького пера відомого педагога Макаренка. Так само, як і в Макаренка, знаходимо в нього тенденцію: довести, що в горнилі советського життя, советських подвигів виробляються чисті характери, люди вищого, шляхетнішого гатунку. «Як часто, — пише він, — в ті красиві своєю правдою часи думалось мені: «Ех сюди б, до нас, ніби на поправні курси, усіх бюрократів, кляузників перестраховників! Тут їхні хлипки й дрібненькі душі швид-

ко виправилися б, набули б гарту, або тягар відповідальності переламав би їм хребет... Невблаганні, невідхильні обставини робили партизанський колектив чистим, як краплина прокипілої води. Ми були колективом без трутнів.»

Оце розпачливе «ех!», що вирвалось у генерал-майора, дуже яскраво характеризує советську атмосферу, з якої одні намагаються вирватися, замикаючись в колі вузько-особистого, інші шукають рятунку... серед партизанів.

Для того, щоб у советських партизанах бачити людей позитивного типу, їх треба ідеалізувати. Це й робить письменник — вельможа. Але він хоче також писати переконливо для читача. І тому бере життя широким потоком, показує партизанів у їх щоденних буднях як учасник партизанського походу. Призма ідеалізування через це діє не завжди справно. Справжнє, не прикрашене життя проривається на сторінки повісті. Зокрема, повість дає змогу, так скажу, документально довести, що ніякого народнього партизанського большевицького руху на Україні в роках останньої війни не було.

Коли українці повставали зі зброєю в руках проти німецьких окупантів, то робили вони це не під советським прапором. Основні кадри советської партизанщини становили енкаведисти, перекинуті через лінію фронту з советського тилу; до них на місцях прилучалися ті представники советської й партійної ієрархії, що випадково чи пляново залишалися в німецькому тилу. Як виникали партизанські загони, бачимо зі слів одного з героїв повісті: «Я в наслідок довгих митарств опинився на службі в одній надто секретній організації. Довго мені там голову морочили, але все ж збили досить таки великий бойовий колектив і навіть призначили час вильоту в тил ворога. Я летів як командир, були, як заведено, призначені комісар і начштабу... Вся моя компанія і вантаж зброї та інших медикаментів розмістилися на семи літаках».

І от коли такий «партизанський» загін з Москви викинуто з літака невдало, так, що він розсипався на великій радіусі руху літака, начальник загону не знаходить ґрунту для своєї діяльності в тилу ворога.

«Тут у кожному селі поліційні пости були. Страгості страшенні. Про появу кожної нової людини село зобов'язане сповіщати в районі негайно під загрозою розстрілу заложників. Бувало, що й усе село карателі випалювали. То ж і не дивно, що кожного подорожнього в селах не з радістю, не пирогами

зустрічали. А одверто діяти ми тоді не могли. Сил мало...

Тим часом начальство з Москви через радіозв'язок натискало, домагалося активності: «Занадто секретне мое начальство, яке по цілому білому світу мене розкидало і вже встигло за таке діло орденочки собі набути, помітивши, що я в тилу перебуваю мало не півроку, стало натискати... Пропонуємо і попереджаємо, в іншому разі... і те... де... і те-де... А що в іншому разі — цього й самі не доберуть. Звичайно, я їм багато дечого вже повідомляв, всяких там потрібних даних, але начальство хоче пофорсити. От ми мовляв, як можемо. А я, виходить, підводжу їх».

З дальшого викладу бачимо, що авіація була основним фактором у творенні сили партизанських загонів. Загін Колпака, що на похатку 1943 року складався з 1.500 людей і мав обоз з 800 підвод, розташувавшись в болотах Полісся, коло замерзлого Князь-озера, влаштував на ньому аеродром, куди щоночі зі зброєю, вибуховими матеріялами прилітали з Москви транспортні літаки. В поліській глушині під охороною такого великого загону, до зубів озброєного автоматами, було настільки безпечно, що навіть серед великого московського начальства знаходилися охочі до екскурсії в «тил ворога», про що з неприхованою іронією розповідає автор.

«З Москви почали прибувати до нас значніші пасажери. Першою приземлилася на нашому аеродромі група прикордонників Грабчака, за прибраним ім'ям — Буйного. Для більшої романтичності, чи що, вони стрибали на лід з парашутами. Наслідок недоречної романтики був сумний: від ривка при розкритті парашута у Грабчака з ший зірвався автомат, а з ноги полетів валянок. Автомат розбився об лід, а ногу Грабчак одморозив. З іншими пасажирами, практичнішими за Грабчака, спочатку все йшло гаразд. Вони й не думали стрибати з парашутами там, де була добра посадочна площадка, і спокійно вилазили з машини на лід, наче на звичайній площадці аерофльоту».

«Авіаційного інженера В. просто з теплої московської квартири впхнули на літак, а годин через сім-вісім він уже виходив на лід аеродрому і безпорадно оглядаючись, питав:

— А далеко тут німці?

— Близько, близько! — захоплено повідомив командир взводу Деянов, низенький вилицюватий хлопець з шостої роти.

— У-у-у... — нечленоподільно, мабуть, від холоду, протягнув інженер, задкуючи до літака.

— Куди? Куди? — кричав Деянов. — Німці далеко, далеко...

Іронізуючи з «комічних, милих» тилівиків, Вершигора протиставляє їм «героїчних» партизанів. Німбом героїзму хоче оповити він постать Колпака. Але це в нього не ви-

ходить. Чого варта, приміром, така деталь: куховарка штабу, чорнява тітка Феня «щодня смажить Ковпакові коров'ячий мозок, бо йому всі зуби повиболювали», він не може жувати твердого. Цей штрих ніяк не в'яжеться зі звичними уявами про партизанське життя, вовче бездомне життя в небезпеці і терпіннях. Той, хто має змогу додержуватися такої вишуканої дієти, неминуче має і інші умови комфорту, про які автор дипломатично змовчує. Взагалі, Колпак в тій другій книзі повісті, що потрапила до наших рук, постать «сусальна», змальовуючи яку, автор примушений мобілізувати всі свої стилістичні засоби лжепатетики (прим., сцена, коли Колпак розповідає свою біографію).

Де ж те «велике» в душах партизан, що робить їх передовою когортою людськості?

«Приглядаючись до людей в сталінському рейді і, особливо, на стоянці при Князь-озері, я побачив, що справу величезного значення становить розподіл трофеїв в загоні.» Автор говорить про зброю, але тут же згадує про теплі м'які жандармські шуби, розповідає, як поволі розвивався серед бійців смак до німецької одежі. А підозріло великий обоз Колпака, уміння розвідників під час розвідки «роздобути» горілку недвозначно свідчать, що нова духовна якість «советських партизан була старою, як світ, і звалася вона, м'яко висловлюючись, потягом до «військового здобичництва».

Нормально партизан повинен бути людиною, що безоглядно прирекла себе службі народові, що стала його месником і захисником. Партизан не може бути боягузом, бо він зводить бій в тилу ворога з власного бажання. Зовсім інше советські партизани. Їх прислано в тил, їм наказано бути партизанами і «тероями». Тому серед них трапляються навіть усякі роди боягузів.

«Сьома рота в нас була притчею во язицех. Народ там зібрався якийсь млявий, без завзяття, боязливий... Що не бій, то сьома рота або з оборони втече, або в наступі заплутається і під кінець бою ззаду на своїх лупить.» Моральний рівень цього партизанського середовища найкраще розкривається з розповіді керівника партизанського загону інженера Баті. Батя підмінував кінотеатр, який одвідували німецькі вояки. Висадити його в повітря разом з німцями можна було лише жертвуючи життям когось із учасників задуму. Такого серед партизанів не знаходиться, і вони вирішили зробити жертвою непричетну до них людину, людину, що не мала перед советською владою ні заслуг, ні провин. Ця людина, нічого не підозрюючи, за вказівкою «партизана-підпільника», включає рубильник театру, спричинює вибух і гине, тоді як ініціатори цієї справи лишилися живими... і хто знає, може й ордени за свій героїзм дістали.

Советська партизанщина — виплід советської бюрократичної машини. Штаб загону Колпака свято відданий засадам со-

ветської бюрократії. «В нашому штабі останніми днями давалася в знаки паперова криза. Ми давненько вже не громили паперових центрів, а на виготовлення звітів, наградних листів, списків вийшли всі запаси. Для чернеток розрахунків не вистарчало паперу».

Добре бити ворога тоді, коли за допомогою літаків постійно надходить зброя, свіжі люди, а блукати доводиться в таких нетрах, де ворог не концентрує значних сил. Однак навіть в цій глушині советські партизани не здатні активізуватися, якщо вони «дикі», тобто не мають радіом зв'язку з Москвою.

Вершигора скаржиться:

«Я зустрічав на своєму віку «партизанів», що як про найвищий героїзм розповідали про те, як вони по дві доби просиджували в воді з очеретиною в роті, ховаючись від есесівців. Цим товаришам і на думку, очевидно, не спадало, що есесівці існують на світі для того, щоб їх бити, а не ховатися від них у трясовині». Український нарід не потребував битися в лавах червоних партизан, бо розумів, що червоні партизани, побороюючи німецьких окупантів, готують поневолення окупації московської. Тому основний склад советських партизанів на Україні був суто московський. Серед героїв Вершигори, партизанів Колпака, зустрічаємо майже поспіль російські імена: Венька Ніколаєв, Саша Коженков, Володя Лапін, Вася Дьомін, Володя Зеболов, Мітя Червомушкін, Саша Ленкін, Вася Мошкін, Володя Шішов, Деянов, Пятнишкін, Цветков і т. д. Дехто з них сибіряк, дехто вологодець.

Вони владно крокують по українській землі. Серед них трапляються фанатики російської експансії. Такий є Володя Зеболов, безрукий розвідчик, що втратив руки у загарбницькій війні 1939 року проти героїчних фінів. Зеболов справжній доброволець. Для нього весь зміст життя — в служінні своїй імперії. Використовуючи замість рук свої обрубки — кукси, він «влучно і люто стріляє». Він любить голосно деклямувати своїм хлоп'ячим басом:

Уважаемые товарищи потомки!

Роясь.

в сьогоднішнем
окаменевшем дерьме,
наших дней изучая потемки,
вы,
возможно,
вспомните и обо мне...

Він живе героїчною напругою і він дійсно є героєм хижого московського імперіялізму.

Для автора і для його героїв на Україні живуть «російські люди» і «руський народ». Навіть не советський, а просто «русский», як колись, на сторінках «Киевлянина» Шульгіна. Большевицька тактика у відношенні до українства на протязі десятків років пройшла тактичний цикл. Тактичне коло замкнулося на тій точці, яка була вихідною для діячів російського царського уряду.

Ясно, що найбільшою ненавистю перейнятий автор до українського націоналістичного партизанського руху. Він дбайливо використовує асортимент своїх мистецьких засобів, щоб оклеветати самостійницькі стремління українського народу. Націоналісти у нього, як зрештою і в усій нинішній сов. літературі, іменуються «українсько-німецькими націоналістами». Однак, захвати того факту, що націоналістичні партизани вели боротьбу проти німців він не в силі, і пояснює це як «тиск народньої маси знизу». Однак, в іншому місці, забуваючи про своє попереднє пояснення, твердить, що націоналістичний партизанський рух був рухом «куркулівським». Провідника націоналістичного загону змальовано засобами дьякату: він має прищувате обличчя, в нього пітні руки і бігаючий погляд.

Видко, що «истинно-русские» люди сьогодні чуються в своєму пануванні на Україні zagrożеними. Видко, що українське самостійництво й нині є найбільшою загрозою для них. Тому вони пирскають слиною, коли говорять про український націоналізм, тому гублять рівновагу.

Чують: Дамоклів меч звисає над головою.

О. ОЛЬЖИЧ

ВІЗІЯ.

Вітри од краю до краю,
Од рана до рана дмуть.
Дерева, дахи зривають.
Пісок і тріски несуть.

На подвір'ях — клунки, попони
— І не в безвісті шлях цей?
Широкогрудих коней
Зі стайні ведуть бігцем,

На ганку ще раз мати,
А ти вже доп'яв стремен.
Хлопчак, що його не взято,
Ховається під брезент.

І рветься, рветься фіртка
Квітника зі слідами чобіт.
Обози — обози тільки...
На захід ідуть, на схід...